

Yaşam hakkının bir gereği olarak dumansız hava hakkı ve devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri

Özgür Özdemir¹

¹İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

öz

Tütün kullanımı, küresel ölçekte önlenabilir hastalık ve erken ölüm nedenleri arasında üst sıralarda yer alan ve devletlerin insan hakları hukukundan doğan yükümlülüklerini doğrudan ilgilendiren yapısal bir kamu sağlığı sorunu olarak değerlendirilmektedir.¹ Bu bağlamda tütün kontrolü politikaları, salt idari düzenlemelerin ötesinde, yaşam hakkının korunmasına ilişkin anayasal ve uluslararası yükümlülüklerin parçası olarak ele alınmalıdır.

Bildiride, Türk hukuk sistemi içerisinde tütün kontrolüne ilişkin normatif çerçeveyi, özellikle dumansız hava hakkının yaşam hakkının koruyucu boyutunun ayrılmaz unsuru olduğu kabulünden hareketle analiz etmektedir. Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkıyla 56. maddesinde düzenlenen sağlık hakkını temel almaktadır. Ayrıca AİHM'in 2. maddesi kapsamında yaşam hakkının pozitif ve negatif yükümlülükleriyle AİHM içtihadı çalışmanın uluslararası hukuk boyutunu oluşturmaktadır.

Metodolojik olarak bildiride, normatif hukuk analizi ve doktrinel değerlendirme yöntemine dayanmaktadır. Bu çerçevede devletin yaşam hakkına ilişkin yükümlülükleri iki temel eksenle ele alınmaktadır: negatif yükümlülük ve pozitif yükümlülük. Negatif yükümlülük, devletin bireylerin yaşamına ve beden bütünlüğüne doğrudan müdahalede bulunmaktan kaçınmasını ifade ederken; pozitif yükümlülük, bireyleri üçüncü kişilerin eylemlerinden ve öngörülebilir çevresel sağlık risklerinden koruyacak etkin hukuki ve idari tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır.²

Tütün kontrolü bağlamında negatif yükümlülük, devletin tütün kullanımını teşvik eden veya kolaylaştıran düzenlemelerden kaçınmasını ve bireyin sağlıklı yaşam alanına doğrudan müdahale oluşturan uygulamalardan uzak durmasını gerektirir. Bununla birlikte asıl belirleyici olan, devletin pozitif yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük, tütün dumanına maruziyetin bilimsel olarak kanıtlanmış zararlı etkileri dikkate alındığında, bireylerin yaşam hakkını korumaya yönelik düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların kurulmasını zorunlu kılar. Ancak pozitif yükümlülük yalnızca norm koymanın ötesinde normların etkin şekilde uygulanması, denetlenmesi ve ihlallerin caydırıcı yaptırımlarla karşılık bulması da devletin sorumluluğu altındadır.

Bildirinin temel kavramsal katkısı, "dumansız hava hakkı"nın yaşam hakkının ayrılmaz parçası olarak ele alınmasıdır. AİHM içtihadında da yaşam hakkı, yalnızca doğrudan yaşamın kasten sona erdirilmesine karşı koruma sağlamamakta, aynı zamanda devletin bireyleri öngörülebilir ve ciddi sağlık risklerine karşı koruma

✉ Özgür Özdemir • ozgurozdemir27@outlook.com

Geliş tarihi / Received: 13.04.2025 **Kabul tarihi / Accepted:** 05.05.2026 **Yayın tarihi / Published:** 22.05.2026

Telif hakkı © 2026 Yazar(lar). Sağlığı Geliştirme ve Sigara ile Mücadele Derneği tarafından yayımlandı. Açık erişimli bu makale, orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunulması koşuluyla, herhangi bir ortamda veya formatta sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin veren [Creative Commons Atıf Lisansı \(CC BY\)](#) ile dağıtılmıştır.

Copyright © 2026 The Author(s). Published by The Society for Health Promotion and Tobacco Control. This is an open access article distributed under the [Creative Commons Attribution License \(CC BY\)](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited.

yükümlülüğünü de içermektedir. Özellikle pasif sigara dumanına maruziyet, bilimsel olarak kanıtlanmış öldürücü etkileri nedeniyle devletin pozitif yükümlülüğünü harekete geçiren öngörülebilir risk alanı olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda dumansız hava sahası politikaları, kamu sağlığı düzenlemesinin yanı sıra aynı zamanda yaşam hakkının etkin korunmasına yönelik insan hakları mekanizmasıdır. Devlet, bireyleri yalnızca kendi davranışlarından değil, üçüncü kişilerin tütün kullanımından kaynaklanan zararlardan da korumakla yükümlüdür.³ Bu yükümlülük özellikle çocuklar, hamileler ve kronik hastalığı bulunan bireyler gibi savunmasız gruplar bakımından daha da güçlenmektedir.⁴

Devletin pozitif yükümlülüğünün bir diğer boyutu usuli yükümlülüktür. Bu yükümlülük, hak ihlallerinin önlenmesi ve gerçekleşmesi durumunda etkili soruşturma ve denetim mekanizmalarının işletilmesini gerektirir. Tütün kontrolü bağlamında bu, denetim mekanizmalarının düzenli çalışması, ihlallerin etkin şekilde tespit edilmesi, şikâyet süreçlerinin işlerliği ve yaptırımların tutarlı uygulanmasını ifade eder. Uygulamada karşılaşılan denetim zafiyetleri, kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri ve yaptırımların caydırıcılığının yetersizliği, devletin pozitif yükümlülüğünün etkinlik kriterini zayıflatmaktadır.

Sonuç olarak, Türk hukuk sisteminde tütün kontrolüne ilişkin düzenlemelerin yalnızca idari kamu sağlığı politikası değil, yaşam hakkının korunmasına yönelik anayasal ve uluslararası yükümlülüklerin doğrudan bir uzantısıdır. Dumansız hava hakkı, yaşam hakkının koruyucu boyutunun ayrılmaz bir parçasıdır. Devletin hem norm koyucu hem de uygulayıcı olarak etkin koruma yükümlülüğünü güçlendirmesi, tütün kontrolü politikalarının insan hakları temelli yaklaşımla yeniden yapılandırılması açısından zorunlu bir gerekliliktir.

Anahtar kelimeler: tütün kontrolü, yaşam hakkı, dumansız hava hakkı, devletin pozitif yükümlülüğü, devletin negatif yükümlülüğü, insan hakları hukuku, 4207 Sayılı Kanun, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Kaynakça

1. Institute for Health Metrics and Evaluation. Global Burden of Disease 2023 [Internet]. 2025. Available at: <https://vizhub.healthdata.org/gbd-compare/> (Accessed on 2026 May 18).
2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. Serpil Kerimoğlu Başvurusu. Başvuru No: 2012/752. 17 Eyl 2013. para. 51.
3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Güngörey/Türkiye. Başvuru No: 33975/21. 26 Ağu 2025.
4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Florea/Romanya. Başvuru No: 37186/03. 14 Eyl 2010. para. 50.